

Sygn. akt VI ACa 221/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 października 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący - Sędzia SA Ewa Zalewska

Sędzia SA Marzena Miąskiewicz

Sędzia SA Agata Zając (spr.)

Protokolant Agnieszka Janik

po rozpoznaniu w dniu 11 października 2013 r. w Warszawie na rozprawie

sprawy z powództwa R. P. i S. P.

przeciwko P. C.

o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

z dnia 3 grudnia 2012 r. sygn. akt XVII AmC 3994/12

I. uchyla zaskarżony wyrok w punkcie I ppkt 4, tj. co do uznania za niedozwolone postanowienia wzorca o treści: „Wszelkie spory mogące wynikać z niniejszej umowy rozstrzygane będą przez właściwy sąd dla miejsca siedziby firmy (...) w Ż. woj. (...)” i pozew w tym zakresie odrzuca;

II. w pozostałym zakresie oddala apelację;

III. zasądza od P. C. na rzecz R. P. i S. P. kwotę 270 (dwieście siedemdziesiąt) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Sygn. akt VI ACa 221/13

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 14 maja 2012 r. R. P. i S. P. wnieśli o uznanie za niedozwolone postanowień wzorca umownego „Umowa o dzieło na roboty w ramach budownictwa społecznego” stosowanego przez pozwanego P. C. w ramach prowadzonej przez niego działalności gospodarczej, o treści:

1. „Dla dostarczonych materiałów Zleceniodawca zapewnia dogodny dojazd samochodem ciężarowym na miejsce dostarczenia dzieła. Jeśli wystąpi niemożliwość dowiezienia materiałów na sam plac budowy z uwagi na brak drogi, brak przepustowości mostu lub zajdzie inna nieprzewidziana sytuacja, Zleceniodawca jest zobowiązany, na własny koszt rozładować – przeładować materiały na inny środek transportu, który umożliwi ich przewóz” (§ 2 ust. 2 wzorca)

2. „Zleceniobiorca zastrzega sobie prawo do wprowadzenia korekty cenowej na wykonane prace, o ile takie wystąpią.” (§ 6 ust.1 zd. 13)

3. „Brak współdziałania – do obowiązku Zamawiającego należy również jego współdziałanie konieczne do wykonania dzieła. Brak tego współdziałania, uprawnia wykonawcę po wyznaczeniu dodatkowego terminu, do odstąpienia od umowy. Takie zachowanie zamawiającego powoduje również i to, że wykonawcy (Zleceniobiorcy) będzie przysługiwało wynagrodzenie, mimo niewykonania dzieła.” (§ 11 ust.2 wzorca)

4. „Zleceniodawca po podpisaniu umowy nie może zrezygnować z Zamówionego dzieła, w przeciwnym razie zobowiązuje się zapłacić karę umowną Zleceniobiorcy w kwocie 50 000 zł (słownie: pięćdziesiąt tysięcy złotych) jako Odszkodowanie Umowy niezrealizowanej.” (§ 16 wzorca)

5. „Wszelkie spory mogące wyniknąć z niniejszej umowy rozstrzygane będą przez właściwy sąd dla miejsca siedziby firmy (...) w Ż. woj. (...).” (§ 18 wzorca)

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa, podnosząc, że do zawarcia umowy z powodami nie został wykorzystany jakikolwiek wzorec, wszystkie postanowienia zawartej z powodami umowy zostały z nimi uzgodnione indywidualnie, co zostało w sposób wyraźny potwierdzone podpisem na każdej stronie umowy, umowa została opracowana wyłącznie do określenia tego konkretnego stosunku umownego. Pozwany wniósł o przesłuchanie świadków oraz pozwanego, precyzując ostatecznie, że wnosi o dopuszczenie tych dowodów na okoliczność, że postanowienia umowy zawartej z powodami były negocjowane indywidualnie i że powodowie mieli sposobność na wniesienie zastrzeżeń do umowy.

Wyrokiem z dnia 3 grudnia 2012 r. Sąd Okręgowy w Warszawie Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez pozwanego w obrocie z konsumentami postanowień wzorca umowy o następującej treści:

1. „Dla dostarczonych materiałów Zleceniodawca zapewnia dogodny dojazd samochodem ciężarowym na miejsce dostarczenia dzieła. Jeśli wystąpi niemożliwość dowiezienia materiałów na sam plac budowy z uwagi na brak drogi, brak przepustowości mostu lub zajdzie inna nieprzewidziana sytuacja, Zleceniodawca jest zobowiązany, na własny koszt rozładować – przeładować materiały na inny środek transportu, który umożliwi ich przewóz” (§ 2 ust. 2 wzorca)

2. „Zleceniobiorca zastrzega sobie prawo do wprowadzenia korekty cenowej na wykonane prace, o ile takie wystąpią.” (§ 6 ust.1 zd. 13)

3. „Zleceniodawca po podpisaniu umowy nie może zrezygnować z Zamówionego dzieła, w przeciwnym razie zobowiązuje się zapłacić karę umowną Zleceniobiorcy w kwocie 50 000 zł (słownie: pięćdziesiąt tysięcy złotych) jako Odszkodowanie Umowy niezrealizowanej.” (§ 16 wzorca)

4. „Wszelkie spory mogące wyniknąć z niniejszej umowy rozstrzygane będą przez właściwy sąd dla miejsca siedziby firmy (...) w Ż. woj. (...).” (§ 18 wzorca);

oddalił powództwo w pozostałej części, zasądził od pozwanego na rzecz powodów kwotę 360 zł tytułem zwrotu kosztów procesu, nakazał pobranie od pozwanego kwoty 600 zł tytułem opłaty stałej od pozwu i zarządził publikację prawomocnego wyroku w Monitorze Sądowym i Gospodarczym na koszt pozwanego.

Sąd Okręgowy dokonał następujących ustaleń faktycznych:

Pozwany P. C. prowadzi działalność gospodarczą pod nazwą (...) z siedzibą w R. w zakresie świadczenia na rzecz konsumentów m.in. usług budowlanych, w tym wykonywania elementów domów mieszkalnych wolnostojących z drewna wraz z montażem. Pozwany posługuje się w obrocie z konsumentami dokumentem o nazwie „Umowa o dzieło Na roboty budowlane w ramach budownictwa społecznego Wykonania elementów domu mieszkalnego wolno stojącego z drewna wraz z montażem”, w której zawarte były zakwestionowane przez powodów postanowienia o treści:

1. „Dla dostarczonych materiałów Zleceniodawca zapewnia dogodny dojazd samochodem ciężarowym na miejsce dostarczenia dzieła. Jeśli wystąpi niemożliwość dowiezienia materiałów na sam plac budowy z uwagi na brak drogi, brak przepustowości mostu lub zajdzie inna nieprzewidziana sytuacja, Zleceniodawca jest zobowiązany, na własny koszt rozładować – przeladować materiały na inny środek transportu, który umożliwi ich przewóz”
2. „Zleceniobiorca zastrzega sobie prawo do wprowadzenia korekty cenowej na wykonane prace, o ile takie wystąpią.”
3. „Brak współdziałania – do obowiązku Zamawiającego należy również jego współdziałanie konieczne do wykonania dzieła. Brak tego współdziałania, uprawnia wykonawcę po wyznaczeniu dodatkowego terminu, do odstąpienia od umowy. Takie zachowanie zamawiającego powoduje również i to, że wykonawcy (Zleceniobiorcy) będzie przysługiwało wynagrodzenie, mimo niewykonania dzieła.”
4. „Zleceniodawca po podpisaniu umowy nie może zrezygnować z Zamówionego dzieła, w przeciwnym razie zobowiązuje się zapłacić karę umowną Zleceniobiorcy w kwocie 50 000 zł (słownie: pięćdziesiąt tysięcy złotych) jako Odszkodowanie Umowy niezrealizowanej.”
5. „Wszelkie spory mogące wyniknąć z niniejszej umowy rozstrzygane będą przez właściwy sąd dla miejsca siedziby firmy (...) w Ż. woj. (...)”

Pozwany nie zakwestionował, że w stosowanej przez niego umowie zawarte były powołane w pozwie postanowienia i nie zaprzeczył, że postanowienia te stosował.

Zdaniem Sądu Okręgowego dokument o nazwie „Umowa o dzieło Na roboty budowlane w ramach budownictwa społecznego Wykonania elementów domu mieszkalnego wolno stojącego z drewna wraz z montażem” jest wzorcem umownym w rozumieniu art. 384 § 1 k.c., wzorcem są bowiem klauzule opracowane przed zawarciem umowy i wprowadzone do stosunku prawnego przez jedną ze stron w ten sposób, że druga strona (adherent) nie ma wpływu na ich treść. Opracowana przez pozwanego „umowa” stanowi jednostronnie przygotowane zestawienie klauzul umownych, ujętych w sposób generalny i abstrakcyjny, z przeznaczeniem do wykorzystania w nieograniczonej liczbie przypadków. Treść dokumentu wskazuje w ocenie Sądu Okręgowego, że ma on powtarzalny charakter, zaś konsument mógł zaproponować pewne zmiany w treści umowy tylko we wskazanych, wykropkowanych miejscach. Przedmiotowy wzorec powstał przed zawarciem umowy i służył pozwanemu do ukształtowania treści stosunku obligacyjnego, był bowiem przedstawiany wszystkim klientom. Samo złożenie podpisu na każdej stronie umowy w ocenie Sądu Okręgowego stanowi jedynie dowód tego, że osoba składająca podpis zapoznała się z treścią dokumentu i wyraziła wolę zawarcia umowy w proponowanym kształcie, nie świadczy zaś, że postanowienia umowy były indywidualnie uzgadniane.

Sąd Okręgowy uznał, że wnioski dowodowe pozwanego z przesłuchania wskazanych świadków dotyczą okoliczności faktycznych nie mających znaczenia dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy, nie jest bowiem istotne, czy konkretny powód miał realny wpływ na treść wiążących strony postanowień, ale czy taki wpływ miałby każdy potencjalny konsument zawierający umowę z pozwanym.

Sąd Okręgowy uznał, że kwestionowane przez powodów postanowienia nie były uzgadniane indywidualnie, nie dotyczą także głównych świadczeń stron umowy, którymi w łączącym strony stosunku prawnym są: ze strony pozwanego świadczenie czynności polegających na wykonaniu elementów domu mieszkalnego wolno stojącego z drewna wraz z montażem, a ze strony konsumenta – zapłata wynagrodzenia za wykonane przez pozwanego czynności.

Analizując zakwestionowane klauzule w świetle przesłanek wskazanych w art. 385¹ § 1 k.c. i listy klauzul wskazanych w art. 385³ k.c. Sąd Okręgowy uznał, że klauzula o treści „Brak współdziałania – do obowiązku Zamawiającego należy również jego współdziałanie konieczne do wykonania dzieła. Brak tego współdziałania, uprawnia wykonawcę po wyznaczeniu dodatkowego terminu, do odstąpienia od umowy. Takie zachowanie zamawiającego powoduje również

i to, że wykonawcy (Zleceniobiorcy) będzie przysługiwało wynagrodzenie, mimo niewykonania dzieła.” nie może być uznana za abuzywną.

Oceniając klauzulę o treści: „Dla dostarczonych materiałów Zleceniodawca zapewnia dogodny dojazd samochodem ciężarowym na miejsce dostarczenia dzieła. Jeśli wystąpi niemożliwość dowiezienia materiałów na sam plac budowy z uwagi na brak drogi, brak przepustowości mostu lub zajdzie inna nieprzewidziana sytuacja, Zleceniodawca jest zobowiązany, na własny koszt rozładować – przeładować materiały na inny środek transportu, który umożliwi ich przewóz” Sąd Okręgowy uznał, że odpowiada ona treści art. 385³ pkt 2 i 22 k.c., gdyż nakłada na konsumenta obowiązek uiszczenia na rzecz pozwanego wynagrodzenia w pełnej wysokości pomimo konieczności poniesienia dodatkowych kosztów związanych z niewykonaniem przez przedsiębiorcę zobowiązania, ponadto wyłącza odpowiedzialność pozwanego za skutki niemożności świadczenia powstałe z przyczyn od niego niezależnych oraz uzależnia spełnienie świadczenia od okoliczności, na które konsument nie ma rzeczywistego wpływu. W ocenie Sądu Okręgowego klauzula ta została też sformułowana w sposób niejednoznaczny i nieprecyzyjny z uwagi na użycie bliżej nie określonych sformułowań „dogodny dojazd” czy „inna nieprzewidziana sytuacja”, a tym samym do pozwanego będzie należała wyłączna ocena, czy zaistniałe okoliczności są objęte działaniem klauzuli.

Za sprzeczne z dobrymi obyczajami Sąd Okręgowy uznał przenoszenie ryzyka gospodarczego związanego z prowadzoną przez pozwanego działalnością na konsumenta uznając, że przedmiotowa klauzula godzi w równowagę kontraktową i rażąco narusza interes konsumenta.

Postanowienie o treści „Zleceniobiorca zastrzega sobie prawo do wprowadzenia korekty cenowej na wykonane prace, o ile takie wystąpią.” odpowiada w ocenie Sądu Okręgowego treści art. 385³ pkt 20 k.c. gdyż uprawnia pozwanego do korekty w zakresie wynagrodzenia, uzgodnionego jako wynagrodzenie ryczałtowe, a tym samym jest sprzeczne z art. 632 § 1 k.c., a jednocześnie nie uprawnia konsumenta do odstąpienia w takim wypadku od umowy. W ocenie Sądu Okręgowego konsument zawierając umowę z pozwanym ma prawo oczekiwać, że ustalone wynagrodzenie ma charakter wiążący i nie będzie podlegało jednostronnym modyfikacjom, zaś przedmiotowe postanowienie jest przejawem naruszenia zasady rzetelnego traktowania konsumenta i wykorzystania uprzywilejowanej pozycji profesjonalisty.

Klauzula o treści „Zleceniodawca po podpisaniu umowy nie może zrezygnować z Zamówionego dzieła, w przeciwnym razie zobowiązuje się zapłacić karę umowną Zleceniobiorcy w kwocie 50 000 zł (słownie: pięćdziesiąt tysięcy złotych) jako Odszkodowanie Umowy niezrealizowanej.” w ocenie Sądu Okręgowego odpowiada treści art. 385³ pkt 16 i 17 k.c. gdyż przewidziana opłata jest karą umowną ustaloną na zbyt wygórowanym poziomie i niewspółmierną w stosunku do utraconych przez pozwanego korzyści, zwłaszcza w sytuacji gdy konsument rezygnuje z umowy przed rozpoczęciem świadczenia usług przez pozwanego, ponadto brak we wzorcu analogicznego zapisu nakładającego obowiązek zapłaty kary umownej na pozwanego. Tym samym klauzula ta godzi w równowagę kontraktową i prowadzi do nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta.

Klauzula o treści „Wszelkie spory mogące wyniknąć z niniejszej umowy rozstrzygane będą przez właściwy sąd dla miejsca siedziby firmy (...) w Ż. woj. (...)” zdaniem Sądu Okręgowego odpowiada treści art. 385³ pkt 23 k.c. gdyż przewiduje poddanie sporu do rozpoznania przez sąd, który nie zawsze będzie właściwy miejscowo, pozbawiając konsumenta możliwości wytoczenia powództwa przed sąd właściwy przemiennie inny niż wskazany w umowie. Powyższe postanowienie jest w ocenie Sądu Okręgowego przejawem nadużywania przez pozwanego uprzywilejowanej pozycji kontraktowej profesjonalisty liczącego na brak świadomości prawnej konsumenta, ponadto może narazić konsumenta na dodatkowe wydatki i dolegliwości związane z ochroną jego praw, utratą czasu, koniecznością dojazdów, a w skrajnym wypadku może pozbawić konsumenta prawa do ochrony prawnej.

O kosztach postępowania Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 98 k.p.c.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł pozwany, zaskarżając wyrok w części, tj. w pkt I, III, IV i V wyroku i zarzucając:

1. naruszenie prawa procesowego, które miało wpływ na treść wyroku, a to:

- art. 328 § 2 k.p.c. poprzez sporządzenie uzasadnienia w sposób rażąco sprzeczny z treścią tego przepisu, polegający na braku wskazania w części wyroku dotyczącej ustaleń faktycznych dowodów na których Sąd się oparł;

- art. 217 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. i art. 385¹ § 4 k.c. poprzez oddalenie wniosku pozwanego o dopuszczenie dowodu z przesłuchania pozwanego oraz świadków C. K., M. K. i E. M. na okoliczność, że postanowienia umowy były negocjowane indywidualnie oraz że powodowie mieli sposobność na wniesienie zastrzeżeń do umowy, w sytuacji, w której okoliczności sporne nie zostały dostatecznie wyjaśnione;

- art. 233 k.p.c. poprzez dokonanie oceny dowodów w sposób sprzeczny z zasadą swobodnej oceny dowodów poprzez uznanie, że umowa zawarta między powodami a pozwanym jest wzorcem umownym w rozumieniu art. 384 § 1 k.c.;

- art. 479⁴² k.p.c. poprzez uznanie za niedozwolone postanowień wymienionych w pkt a), b), c) i e) pozwu pomimo, że umowa w której znajdowały się te postanowienia nie jest wzorcem umowy;

2. naruszenie prawa materialnego, a to:

- art. 384 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że umowa zawarta między powodami a pozwanym jest wzorcem umownym;

- art. 385¹ k.c. w zw. z art. 385² k.c. poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że wskazane w pkt a), b), c) i e) pozwu postanowienia umowy stanowią niedozwolone klauzule umowne i w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszają interesy konsumentów.

Wskazując na powyższe pozwany wniósł o zmianę wyroku w zaskarżonej części i oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, w obu przypadkach za przyznaniem od powodów solidarnie na rzecz pozwanego kosztów procesu według norm przepisanych.

Powodowie wnieśli o oddalenie apelacji i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja pozwanego nie zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Okręgowy dokonał prawidłowych ustaleń faktycznych, które Sąd Apelacyjny w pełni przyjmuje za własne.

Za bezzasadny należy przede wszystkim uznać zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że zarzut obrazy tego przepisu może być skutecznym zarzutem apelacji tylko wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie posiada wszystkich koniecznych elementów, bądź zawiera tak kardynalne braki, które uniemożliwiają kontrolę instancyjną, zaś uzasadnieniu zaskarżonego wyroku w sprawie niniejszej takich zarzutów postawić nie można, odpowiada ono bowiem wszelkim wymogom art. 328 § 2 k.p.c. Nie może też stanowić w ocenie Sądu Apelacyjnego podstawy tak postawionego zarzutu wskazywanie, że Sąd nie zawarł w uzasadnieniu pełnej, zdaniem skarżącego, argumentacji odnoszącej się do wyrażonego w orzeczeniu stanowiska co do uznania iż pozwany stosował wzorzec umowny.

Przede wszystkim trafnie Sąd Okręgowy uznał, iż pozwany nie wykazał, aby kwestionowane postanowienia, zawarte w stosowanym przez pozwanego wzorcu umownym, podlegały indywidualnemu uzgadnianiu z konsumentami.

Postępowanie dotyczące uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone jest postępowaniem odrębnym, a przepisy procesowe dotyczące tego postępowania zostały zamieszczone w dziale IVa kodeksu postępowania gospodarczego dotyczącym postępowania w sprawach gospodarczych. W postępowaniu tym, w zakresie nie uregulowanym odrębnymi przepisami rozdziału 3 mają więc zastosowanie przepisy ogólne zawarte w rozdziale 1, z wyraźnym wyłączeniem, zgodnie z art. 479³⁷ k.p.c., przepisów art. 479¹² k.p.c. i art. 479¹³ k.p.c. Ustawodawca nie wyłączył jednak stosowania przepisów art. 479¹⁴ k.p.c., a więc pozostawił nałożony na pozwanego obowiązek podania w odpowiedzi na pozew wszystkich twierdzeń, dowodów i zarzutów na ich poparcie pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku postępowania.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że zgodnie z art. 385¹ § 4 k.c. ciężar wykazania, że postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, obciąża pozwanego.

Sąd Apelacyjny nie znalazł podstaw do uwzględnienia zarzutu naruszenia art. 217 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. i art. 385¹ § 4 k.c.

Przed wszystkim sam zarzut został wadliwie skonstruowany, z uwagi brak związku między naruszeniem art. 217 k.p.c. a art. 6 k.c. i art. 385¹ § 4 k.c.

Nie ma podstaw do uznania, że Sąd Okręgowy naruszył wskazane przepisy prawa materialnego, gdyż zgodnie z ich treścią wskazał, iż pozwanego obciąża ciężar wykazania, iż kwestionowane postanowienia były uzgodnione indywidualnie.

W ocenie Sądu Apelacyjnego nie doszło też do naruszenia art. 217 k.p.c.

Pozwany wniósł o dopuszczenie wskazanych w odpowiedzi na pozew dowodów celem wykazania, że umowa zawarta z powodami była indywidualnie negocjowana i że powodowie mieli wpływ na treść postanowień zawartej umowy.

Sąd Apelacyjny podziela stanowisko Sądu Okręgowego, że okoliczności, jakie pozwany zamierzał wykazać za pomocą powyższych dowodów nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

Nawet bowiem ustalenie, że powodowie mieli wpływ na treść postanowień zawartej przez nich umowy nie podważa stwierdzenia, że pozwany zawierając umowy z konsumentami posługuje się opracowanym przez siebie wzorcem, który zawiera sporne postanowienia. Nie ulega bowiem wątpliwości, że pozwany opracował projekt umowy będący wzorcem, i przy użyciu tego wzorca dochodzi do zawierania umów także z konsumentami. Wprawdzie w pewnych sytuacjach konsument może zakwestionować postanowienia zaproponowanego wzorca i mogą być one zmienione, co nie oznacza, że nie dochodzi do zawierania umów przy użyciu stosowanego przez pozwanego wzorca. Kontroli prowadzonej w oparciu o przepisy art. 479³⁶ - 479⁴⁵ k.p.c. podlegają zaś postanowienia wzorca, a nie postanowienia umów, które przy użyciu tego wzorca zostają zawarte.

Przepisy kodeksu cywilnego nie zawierają definicji wzorca umowy, jedynie w art. 384 § 1 k.c. wymienione są przykładowo ogólne warunki umów, wzór umowy, regulamin.

Kontrola wzorców umownych jest nierozzerwalnie związana ze swobodą umów – w ramach swobody umów przedsiębiorca może wybrać model zawierania umowy przy zastosowaniu wzorca, ale swoboda ta ograniczona jest przepisami dotyczącymi klauzul abuzywnych i kontrolą – zarówno incydentalną, jak i abstrakcyjną.

Kontrola prowadzona na podstawie przepisów art. 479³⁶ k.p.c. i nast. dotyczy postanowień zawartych w stosowanym przez przedsiębiorcę wzorcu umownym. Przedmiotem kontroli jest więc konkretna klauzula, ale stanowiąca element wzorca – kontrola abstrakcyjna ma zapobiegać stosowaniu przez przedsiębiorców, często maso zawierających z konsumentami umowy przy użyciu wzorców umownych, stosowania w tych wzorcach postanowień objętych dyspozycją art. 385¹ k.c. Inny charakter ma kontrola incydentalna, która może obejmować nie tylko umowy zawierane

przy użyciu wzorca i w ramach której konsument może żądać uznania za niedozwolone każdego postanowienia umownego, które nie zostało z nim uzgodnione indywidualnie.

Ponieważ niniejsze postępowanie nie dotyczy kontroli incydentalnej, nie ma znaczenia, czy powodowie negocjowali postanowienia umowy.

Pozwany przyznał zaś, że opracował wzorzec umowy służący do zawarcia m.in. umowy z powodami, której treść przeczy stwierdzeniu pozwanego, iż opracowana ona została tylko dla zawarcia tego jednego stosunku obligacyjnego. O przeznaczeniu wzorca do zawierania także umów z innymi kontrahentami świadczą pola „wykropkowane”, a więc z istoty przeznaczone do wypełnienia w ramach konkretnej umowy, pozostawione dla określenia elementów istotnych umowy – stron umowy, zakresu prac, wyników obmiarów, ceny. Pozostałe postanowienia stanowią opracowany przez pozwanego wzorzec umowny, przeznaczony do zawierania umów z nieokreślonym kręgiem kontrahentów, odpowiadający dyspozycji art. 384 § 1 k.c.

Tym samym za bezzasadny Sąd Apelacyjny uznał też zarzut naruszenia art. 233 k.p.c.

Dokonane przez Sąd Okręgowy ustalenia faktyczne znajdują bowiem oparcie w wynikach przeprowadzonego postępowania dowodowego obejmującego złożone do akt dokumenty, a dokonana przez ten Sąd ocena dowodów nie przekracza granic swobodnej oceny wskazanych w art. 233 § 1 k.p.c.

Zasada swobodnej oceny dowodów określona powyższym przepisem wyraża się w jej ocenie według własnego przekonania Sądu, opartego na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego. Jej istotną cechą jest bezstronność, brak arbitralności i dowolności, przestrzeganie zasad logicznego rozumowania i zasad doświadczenia życiowego w wyciąganiu wniosków.

Niewątpliwie wszechstronne rozważenie zebranego materiału oznacza uwzględnienie wszystkich dowodów przeprowadzonych w postępowaniu oraz wszystkich okoliczności towarzyszących przeprowadzaniu poszczególnych środków dowodowych, a mających znaczenie dla ich mocy dowodowej i wiarygodności.

Ocena dokonana przez Sąd I instancji w ocenie Sądu Apelacyjnego odpowiada zasadniczo wskazanym wyżej kryteriom, wszystkie przeprowadzone dowody zostały przez Sąd Okręgowy przywołane i omówione w sposób obiektywny, rzetelny i wszechstronny.

Dokonując oceny dowodów sąd określa, czy środek dowodowy z uwagi na jego cechy indywidualne i okoliczności obiektywne zasługuje na wiarę. Podstawą selekcji dowodów jest zatem ich wiarygodność. Natomiast kryteriami oceny wiarygodności są doświadczenie życiowe, inne źródła wiedzy, poprawność logiczna, prawdopodobieństwo wersji. W orzecznictwie wskazuje się, że "ramy swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.) wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i wając ich moc oraz wiarygodność, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego" (zob. wyrok SN z dnia 10 czerwca 1999 r., II UKN 685/98, Lex nr 41437, wyrok SA w Szczecinie z dnia 17 września 2008 r., I ACa 1195/06, Lex nr 516569).

Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że postawienie zarzutu obrazy art. 233 § 1 k.p.c. nie może polegać na zaprezentowaniu przez skarżącego stanu faktycznego przyjętego przez niego na podstawie własnej oceny dowodów; skarżący może tylko wykazywać, posługując się wyłącznie argumentami jure, że Sąd rażąco naruszył ustanowione w wymienionym przepisie zasady oceny wiarygodności i mocy dowodów i że naruszenie to miało wpływ na wynik sprawy (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2000 r., I CKN 1169/99, OSNC 2000/7-8 poz. 139 i z dnia 10 kwietnia 2000 r., V CKN 17/2000, OSNC 2000/10 poz. 189). Jeżeli zatem z materiału dowodowego sąd wyprowadza wnioski logicznie poprawne i zgodne z doświadczeniem życiowym, to ocena sądu nie narusza reguł swobodnej oceny dowodów i musi się ostać, choćby w równym stopniu, na podstawie tego materiału dawały się wysnuć wnioski odmienne.

Należy wskazać, że Sąd Okręgowy oparł swoje ustalenia przede wszystkim na treści umowy zawartej przez strony i okolicznościach, które między stronami nie były sporne, zaś zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. nie może być odniesiony do dowodów, które nie zostały przez Sąd Okręgowy dopuszczone, gdyż w tym zakresie należało podnieść zarzuty naruszenia innych przepisów prawa procesowego.

Ponadto samo sformułowanie tego zarzutu, podobnie jak zarzutu naruszenia art. 384 § 1 k.c., wskazuje na brak rozróżnienia między wzorcem umownym a umową zawartą przy użyciu wzorca, gdyż w żadnym wypadku Sąd Okręgowy nie uznał, iż wzorcem umownym jest umowa zawarta między powodami a pozwanym.

Przechodząc do kwestii oceny wskazanych w pozwie postanowień za abuzywne Sąd Apelacyjny przede wszystkim z urzędu bierze pod uwagę okoliczności skutkujące nieważnością postępowania stwierdzając, że w zakresie postanowienia wskazanego w punkcie I ppkt 4 zaskarżonego wyroku, wyrok ten podlega uchyleniu, a pozew należy odrzucić.

Zgodnie z art. 479⁴³ k.p.c. wyrok prawomocny uznający postanowienie wzorca umowy za niedozwolone i zakazujący jej stosowania ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania tego postanowienia wzorca umowy do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c.

Do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów wpisane zostało w dniu 13 maja 2009 r. pod poz. 1590 postanowienie o tożsamej treści: „Wszelkie spory mogące wyniknąć niniejszej umowy podlegają rozstrzygnięciu przez właściwy Sąd dla siedziby pozwanego.” Powyższa klauzula jest tożsama z postanowieniem „Wszelkie spory mogące wyniknąć z niniejszej umowy rozstrzygane będą przez właściwy sąd dla miejsca siedziby firmy (...) w Ż. woj. (...).”, co do którego stwierdzenia abuzywności domagał się powód niniejszym pozwem wniesionym już po dokonaniu wpisu postanowienia do rejestru prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Wobec powyższego rozstrzygnięcia wymagała kwestia wpływu art. 479⁴³ k.p.c. na dopuszczalność prowadzenia procesu w sprawie niniejszej.

Stanowisko zajmowane przez Sąd Najwyższy w powyższej kwestii nie jest jednolite. W uchwale z dnia 19 grudnia 2003 r. (III CZP 95/03, OSNC 2005/2/25) Sąd Najwyższy wskazał, że powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza – od chwili wpisania tego postanowienia do rejestru (art. 497⁴³ w związku z art. 365 i art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c.) – ponowne wytoczenie powództwa w tym przedmiocie, także przez osobę nie biorącą udziału w sprawie, w której wydano wyrok. Następnie w uchwale z 7 października 2008 r. (III CZP 80/08, OSNC 2009/9/118) Sąd Najwyższy uznał, że rozszerzona prawomocność wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone nie wyłącza możliwości wytoczenia powództwa przez tego samego lub innego powoda – w tym także przez organizację społeczną działającą na rzecz ochrony interesów konsumentów – przeciwko innemu przedsiębiorcy, niebiorącemu udziału w postępowaniu, w którym zapadł wyrok, stosującemu takie same lub podobne postanowienia wzorca, jak wpisane do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c.

Sąd Apelacyjny w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę podziela pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z 19 grudnia 2003 r. Sąd Najwyższy wyjaśnił w niej, że granicami podmiotowymi powagi rzeczy osądzonej objęte są w zasadzie strony procesu, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby; w takich wypadkach dochodzi do połączenia rozszerzonej prawomocności z powagą rzeczy osądzonej. Wypadki rozszerzonej podmiotowo prawomocności materialnej należy rozpatrywać nie tylko w aspekcie mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia (art. 365 § 1 k.p.c.), ale także w aspekcie powagi rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.). Sąd Najwyższy wskazał również, że wypadki rozszerzonej prawomocności i powagi rzeczy osądzonej można podzielić na dwie grupy; pierwszą stanowią wypadki, w których wyrok – ze względu na szczególny charakter przedmiotu osądu – skutkuje dla wszystkich i przeciw wszystkim (np. art. 435 § 1 i art. 458 § 1 k.p.c.), natomiast do drugiej grupy należą wypadki, w których wyrok skutkuje wobec osób trzecich ze względu na szczególny stosunek tych osób do jednej ze stron procesu i tylko wobec niej (np. wypadki następstwa prawnego, w tym objęte regulacją art. 192 pkt 3 k.p.c.). Tożsamość stron

procesowych, jako warunek istnienia powagi rzeczy osądzonej, skutkującej w innej, późniejszej sprawie odrzuceniem pozwu (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.), zachodzi więc, zdaniem Sądu Najwyższego zarówno wtedy, gdy w obydwu sprawach uczestniczą te same strony – bez względu na rolę procesową – ***jak i wtedy, gdy zamiast strony wcześniejszego procesu występuje jej następcą prawny lub inna osoba objęta w danym wypadku rozszerzoną prawomocnością.*** W dalszym ciągu Sąd Najwyższy wskazał, że przedstawiona koncepcja ujmowania rozszerzonej prawomocności materialnej w łączności z powagą rzeczy osądzonej, akceptowana przez przeważającą część doktryny, jak też znajdująca odzwierciedlenie w judykaturze Sądu Najwyższego (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 1971 r., III CRN 361/71, OSPiKA 1972, nr 10, poz. 179, oraz z dnia 27 kwietnia 1999 r., III CKN 48/99, nie publ.), pozwala przyjąć, że powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza – od chwili wpisania tego postanowienia do rejestru (art. 479⁴³ w związku z art. 365 i art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c.) – ponowne wytoczenie powództwa w tym przedmiocie, także przez osobę nie biorącą udziału w sprawie, w której wydano wyrok; pozew obejmujący takie powództwo podlega odrzuceniu (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.).

Sąd Najwyższy wyjaśnił również, że celem podstawowym postępowania w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone jest usunięcie postanowień wzorca uznanych za abuzywne z obrotu ze skutkiem nie tylko dla stron procesu, lecz także wobec osób trzecich (erga omnes). Oznacza to w sposób oczywisty, zdaniem Sądu Apelacyjnego, że powaga rzeczy osądzonej wynikająca z rozszerzonej mocy wiążącej, o jakiej mowa w art. 479⁴³ k.p.c. obejmuje również po stronie pozwanej innych przedsiębiorców, którzy posługują się wzorcem umowy zawierającym postanowienie wpisane do rejestru prowadzonego przez Prezesa UOKiK.

Z powyższych względów za niezasadne należy uznać stanowisko, że wyrok wydany w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone eliminuje niedozwolone postanowienia tylko z konkretnego wzorca, a nie w ogóle z obrotu. Wyrok sądu ochrony konkurencji i konsumentów, uznając konkretne postanowienia wzorca umowy za abuzywne, wyłącza je z wszelkich wzorców umów, niezależnie od przedsiębiorcy posługującego się tym wzorcem. Natomiast inną kwestią jest indywidualne uzgodnienie z konsumentem takiego postanowienia i wprowadzenie go do umowy.

Zważyć przy tym należy, że stosownie do art. 479⁴⁵ § 3 k.p.c. rejestr postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone jest jawny. Jawność ta pozwala przedsiębiorcom formułującym własny wzorzec na zapoznanie się z postanowieniami wzorców uznanych za niedozwolone, których stosowanie zostało zakazane, i respektowanie wyroku sądu, na podstawie którego wpis został dokonany. W przeciwnym razie stosowną interwencję powinien podjąć już Prezes UOKiK na podstawie art. 24 ustęp 2 pkt. 1 ustawy z 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. Nr 50, poz. 331 ze zm.).

Skoro klauzula stosowana przez pozwanego o treści „Wszelkie spory mogące wyniknąć z niniejszej umowy rozstrzygane będą przez właściwy sąd dla miejsca siedziby firmy (...) w Ż. woj. (...)” jest tożsama z klauzulą wpisaną do rejestru przed wniesieniem niniejszego pozwu, zachodzi niedopuszczalność drogi sądowej, uzasadniająca uchylene w tej części zaskarżonego wyroku i odrzucenie pozwu.

Sąd Apelacyjny nie znalazł też podstaw do uwzględnienia zarzutów naruszenia przepisów art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. oraz art. 479⁴² k.p.c.

Przed wszystkim dokonując kontroli abstrakcyjnej postanowień stosowanego przez pozwanego wzorca umownego Sąd Okręgowy nie stosował przepisów art. 385² k.c., gdyż przepisy te, dotyczące badania umowy, a nie wzorca, nie mają zastosowania w niniejszym postępowaniu.

Art. 385¹ § 1 k.c. jest jednym z przepisów określających granicę swobody umów, zaś celem postępowania niniejszego jest ocena, czy standardowe klauzule umowne zawarte we wzorcu umownym przekraczają zakreślone przez ustawodawcę granice rzetelności kontraktowej twórcy wzorca w zakresie ukształtowania praw i obowiązków

konsumenta oraz wyeliminowanie z obrotu określonych postanowień wzorców, co nie oznacza jednak, że stosowanie takich sformułowań jest w ogóle wyłączone w obrocie cywilnoprawnym.

Art. 385¹ § 1 k.c. określa przesłanki uznania zakwestionowanego postanowienia umownego za niedozwolone – postanowienie nie zostało uzgodnione indywidualnie, postanowienia umowy nie dotyczą sformułowanych w sposób jednoznaczny głównych świadczeń stron, ukształtowane zakwestionowanym postanowieniem prawa i obowiązki rażąco naruszają interesy konsumenta oraz pozostają w sprzeczności z dobrymi obyczajami, przy czym dla uznania postanowienia umownego za niedozwolone konieczne jest łączne wystąpienie wszystkich powyższych przesłanek. Wskazany wyżej przepis pozostaje w zgodzie z określeniem klauzuli niedozwolonej zawartym w art. 3 ust. 1 dyrektywy europejskiej nr 93/13 z dnia 5 kwietnia 1993 r., zgodnie z którym klauzula jest niedozwolona, gdy naruszając zasadę wzajemnego zaufania powoduje nieuzasadnioną i istotną dysproporcję praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta.

Nie ulega wątpliwości, iż spełnione zostały pierwsze dwie przesłanki uznania postanowienia umownego za niedozwolone, gdyż zakwestionowane postanowienia, zawarte w stosowanym przez pozwanego wzorcu umowy, nie były uzgadniane indywidualnie, zaś wzorzec stosowany był przy zawieraniu umów z konsumentami.

Nie ulega też wątpliwości, że kwestionowane postanowienia nie dotyczą sformułowanych w sposób jednoznaczny głównych świadczeń stron wynikających z zawarcia umowy określonej jako „umowa o dzieło na roboty budowlane w ramach budownictwa społecznego”, a będącej w istocie umową o roboty budowlane, są więc postanowieniami dodatkowym, podlegającym ocenie w świetle przepisów art. 385¹ k.c.

Niewątpliwie dla prawidłowej oceny postanowień umowy niezbędne jest zdefiniowanie pojęć „sprzeczności z dobrymi obyczajami” i „rażącego naruszenia interesów konsumenta”. W ocenie Sądu Apelacyjnego za rażące naruszenie interesów konsumentów należy uznać sytuację, w której w rażący sposób została naruszona równowaga interesów stron poprzez wykorzystanie przez jedną ze stron swojej przewagi przy układaniu wzorca umowy, przy czym „rażące” oznacza znaczne odchylenie przyjętego uregulowania od zasady uczciwego wyważenia praw i obowiązków. Sprzeczność z dobrymi obyczajami oznacza zaś wykroczenie przeciw uznanym w społeczeństwie zasadom moralnym lub przyjętej w obrocie uczciwości, a więc próbę obrony praw strony układającej wzorzec na koszt konsumenta, bez dostatecznego brania pod uwagę jego interesów i bez przyznania mu z tego tytułu wyrównania.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że ocena abuzywności postanowień umownych wymaga dokonania przez sąd weryfikacji „przyzwoitości” konkretnej klauzuli, a więc zbadania, czy oceniane postanowienie wzorca jest sprzeczne z ogólnym wzorcem zachowań przedsiębiorców wobec konsumenta. Sąd powinien więc ustalić, jak wyglądałyby obowiązki konsumenta w braku kwestionowanej klauzuli – jeżeli konsument, na podstawie ogólnych przepisów, byłby w lepszej sytuacji, gdyby konkretnego postanowienia wzorca nie było, należy przyjąć, że ma ono charakter abuzywny (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2007 r. III SK 21/06 OSNP 2008/11-12/11).

Stosowane przez pozwanego postanowienia zawarte we wzorcu umownym są w ocenie Sądu Apelacyjnego zarówno sprzeczne z dobrymi obyczajami, jak i rażąco naruszają interesy konsumentów, gdyż nakładają na konsumenta obowiązki w sposób istotny pogarszające jego sytuację prawną prowadząc do naruszenia kontraktowej równowagi stron umowy.

Należy przy tym mieć na względzie fakt, że zawarty w art. 385³ k.c. katalog postanowień, które w razie wątpliwości uważa się za niedozwolone postanowienia umowne, nie jest katalogiem zamkniętym.

Sąd Apelacyjny podziela stanowisko Sądu Okręgowego, iż stosowany przez pozwanego wzorzec umowy zawierał klauzule abuzywne.

Postanowienie zawarte w § 2 ust. 2 wzorca o treści: „Dla dostarczonych materiałów Zleceniodawca zapewnia dogodny dojazd samochodem ciężarowym na miejsce dostarczenia dzieła. Jeśli wystąpi niemożliwość dowiezienia materiałów na sam plac budowy z uwagi na brak drogi, brak przepustowości mostu lub zajdzie inna nieprzewidziana sytuacja,

Zleceniodawca jest zobowiązany, na własny koszt rozładować – przeładować materiały na inny środek transportu, który umożliwi ich przewóz” nie tylko nakłada na konsumenta obowiązek zapewnienia dogodnego – zdaniem pozwanego – dojazdu samochodem ciężarowym na miejsce wykonywania umowy, przy braku określenia, jaki dojazd uznawany jest za „dogodny”, ale także obliguje konsumenta do poniesienia kosztów związanych z dowozem materiału także wówczas, gdy brak możliwości ich dowiezienia na plac budowy nastąpi z przyczyn od niego niezależnych, a nawet spowodowanych działaniem siły wyższej lub niedochowaniem należytej staranności przez przedsiębiorcę. Użyte przez pozwanego pojęcie „inna nieprzewidziana sytuacja” daje bowiem możliwość przyjęcia nieograniczonej odpowiedzialności konsumenta za każdą sytuację, która zdaniem pozwanego uniemożliwia mu realizację przyjętego zobowiązania, a tym samym powyższe postanowienie nakłada na konsumenta obowiązek wykonania zobowiązania które obciąża przedsiębiorcę. Takie ukształtowanie stosunku obligacyjnego niewątpliwie w sposób rażąco narusza równowagę kontraktową i jest zarówno sprzeczne z dobrymi obyczajami, jak i rażąco narusza interesy konsumenta. Należy przy tym zwrócić uwagę, że zgodnie z przepisem art. 385 § 2 zd. 3 k.p.c. zasady, iż niejednoznaczne postanowienia wzorca tłumaczy się na korzyść konsumenta nie stosuje się w postępowaniu w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone.

Postanowienie zawarte w § 6 ust 1 zd. 13 wzorca stosowanego przez pozwanego o treści „Zleceniobiorca zastrzega sobie prawo do wprowadzenia korekty cenowej na wykonane prace, o ile takie wystąpią.” w sposób jednoznaczny przewiduje uprawnienie przedsiębiorcy do podwyższenia wynagrodzenia po zawarciu umowy bez przyznania konsumentowi prawa odstąpienia od umowy, co wypełnia dyspozycję art. 385³ pkt 20 k.c., ale także nie określa żadnych przesłanek uprawniających przedsiębiorcę do „wprowadzenia korekty”. Tym samym konsument nie ma możliwości skutecznego zakwestionowania dokonanej przez przedsiębiorcę zmiany najistotniejszego elementu umowy jakim jest wysokość wynagrodzenia, niezależnie od wysokości „korekty”, co niewątpliwie jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta.

Postanowienie zawarte w § 16 wzorca o treści „Zleceniodawca po podpisaniu umowy nie może zrezygnować z Zamówionego dzieła, w przeciwnym razie zobowiązuje się zapłacić karę umowną Zleceniobiorcy w kwocie 50 000 zł (słownie: pięćdziesiąt tysięcy złotych) jako Odszkodowanie Umowy niezrealizowanej.” niewątpliwie nakłada na przedsiębiorcę obowiązek zapłaty kary umownej w wypadku rezygnacji przez konsumenta z umowy, przy czym nie tylko, jak trafnie wskazał Sąd Okręgowy, kara ta jest rażąco wygórowana, a postanowienia wzorca nie przewidują obowiązku zapłaty analogicznej kary na wypadek rezygnacji z umowy przez przedsiębiorcę, co wypełnia dyspozycję art. 385³ pkt 16 i 17 k.c., ale także obowiązek zapłaty kary umownej został nałożony na konsumenta niezależnie od przyczyn, dla których rezygnuje on z zamówionego dzieła, w tym także przyczyn obciążających wyłącznie przedsiębiorcę. Takie ukształtowanie stosunku umownego niewątpliwie rażąco narusza zarówno dobre obyczaje, jak i interesy konsumenta.

Mając powyższe na względzie Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 3 k.p.c. w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. częściowo zaskarżony wyrok uchylił i odrzucił pozew dotyczący klauzuli wymienionej w punkcie I ppkt 4 wyroku Sądu Okręgowego, zaś w pozostałym zakresie apelację pozwanego jako bezzasadną oddalił na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c.